

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 - valtioneuvoston periaatepäätös

Sisällys

Tavoitteet ja päämäärä	2
Painopiste 1. Kaikille mahdollisuus osallisuuteen	3
Painopiste 2. Hyvät arkiympäristöt	3
Painopiste 3. Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävä toiminta ja palvelut	4
Painopiste 4. Päätöksenteolla vaikuttavuutta.....	4
Toimeenpano ja seuranta	5
Hyvinvointi, terveys ja turvallisuus jakautuvat epätasaisesti.....	5
Eriarvoistumisen ja eriytymisen ehkäisy edellyttää yhteisiä tavoitteita ja toimintaa	7

Tavoitteet ja päämäärä

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen periaatepäätöksellä hallitus linjaa niitä pitkän aikavälin toimia, joilla suomalaisten hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuus saadaan vähenemään vuoteen 2030 mennessä. Hallituksen päämääränä on turvata suomalaisten kestävä hyvinvointi kaikissa väestö- ja ikäryhmissä. Tämä voi toteutua, kun ihmiset voivat mahdollisimman hyvin, heillä on hyvä opiskelu-, työ- ja toimintakyky ja he kokevat voivansa vaikuttaa omiin asioihinsa.

Yhteiskunnallisessa muutoksessa tarvitaan uudenlaisia ratkaisuja, joissa hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistetään kaikissa elämänvaiheissa ja -tilanteissa. Julkisen hallinnon ja rakenteiden muutos tukee kaikkien ihmisten omaa toimijuutta ja arjen sujuvuutta. Periaatepäätös tukee hallitusohjelman toimeenpanoa ja vahvistaa hyvinvointitalousajattelua. Se on osa YK:n kestävä kehityksen tavoiteohjelman (Agenda 2030) toimeenpanoa Suomessa.

Periaatepäätöksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää toimia kaikilla hallinnonaloilla. Toimien johdosta:

- Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden eriarvoisuus vähenee
- Toiminnan painopiste siirtyy hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen, työ-, opiskelu- ja toimintakyvyn tukemiseen sekä ongelmien ehkäisyyn
- Työelämän monimuotoisuus lisääntyy, jokaisen työikäisen työpanos on tärkeä ja sen antamiselle luodaan mahdollisuus
- Julkishallinto, kansalaisyhteiskunta, yritykset ja elinkeinoelämä tekevät yhteistyötä ihmisten hyvinvoinnin vahvistamiseksi
- Ymmärrys ihmisten hyvinvoinnista edellytyksenä kestäväälle talouskasvulle ja yhteiskunnan sekä talouden vakaudelle lisääntyy
- Ihmisten käytössä on monipuolisia keinoja edistää hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta
- Palvelu- ja etuusjärjestelmä edistävät hyvinvointia ja terveyttä kokonaisvaltaisesti ja niissä turvataan kielellisen yhdenvertaisuuden toteutuminen
- Digitaaliset ratkaisut tukevat kaikkien ihmisten mahdollisuuksia toimia ja käyttää palveluja sekä ovat turvallisia
- Eri hallinnonaloilla on yhteiset tavoitteet, jotka pohjautuvat yksilöiden ja yhteisöjen lähtökohtien sekä niihin yhteydessä olevien tekijöiden parempaan ymmärtämiseen.

Periaatepäätöksessä on neljä painopistettä, joihin liittyvät toimenpiteet kuvataan tarkemmin erikseen valmisteltavassa toimeenpanosuunnitelmassa. Painopisteet ovat:

1. Kaikille mahdollisuus osallisuuteen
2. Hyvät arkiympäristöt
3. Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävä toiminta ja palvelut
4. Päätöksenteolla vaikuttavuutta

Painopiste 1. Kaikille mahdollisuus osallisuuteen

Ihmiset kokevat olevansa yhdenvertaisia ja osallisia, kun:

- heillä on mahdollisuus riittävään toimeentuloon ja he eivät koe köyhyyttä
- heillä on riittävät tiedot, taidot ja mahdollisuudet vaikuttaa ja osallistua demokraattiseen päätöksentekoon
- heillä on mahdollisuus oppia ja kehittää itseään kaikissa elämän vaiheissa
- heillä on turvallinen ja terveellinen koti jossa asua
- he voivat osallistua työelämään yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi
- he osaavat ja voivat käyttää erilaisia digitaalisia palveluja
- heillä on mahdollisuus mielekkääseen vapaa-ajan toimintaan ja harrastamiseen
- nuoret kokevat voivansa toimia ja vaikuttaa mielekkäästi
- vähemmistöryhmät ja maahanmuuttajat pääsevät antamaan täyden panoksensa yhteiskunnassa
- kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvilla ja pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla terveys on kohentunut yhtä hyväksi kuin väestöllä keskimäärin

Painopiste 2. Hyvät arkiympäristöt

Ihmisille hyvä arkiympäristö on terveellinen¹, turvallinen, esteetön ja esteettinen, kun se:

- kannustaa toimimaan oman hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä tukee opiskelu-, työ- ja toimintakykyä
- tukee yhteisöllisyyttä ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä vähentää asuinalueiden eriytymistä
- vahvistaa mielenterveystaitoja ja mielenterveyttä
- kannustaa fyysiseen aktiivisuuteen ja antaa yhdenvertaiset mahdollisuudet liikkumiseen ja lähiluonnosta sekä kulttuuriympäristöstä nauttimiseen
- tarjoaa kaikille mahdollisuuden laadukkaaseen ravitsemukseen
- ennaltaehkäisee rakennusten ja elinympäristön mahdollisesti aiheuttamia haittoja
- kannustaa toimintatapoihin, joilla suojataan väestöä tartunnoilta ja vastustuskykyisiltä taudinaiheuttajilta
- vähentää päihteiden käytöstä, tupakasta ja pelaamisesta aiheutuvia haittoja ihmisille, heidän läheisilleen ja lähiympäristölleen
- auttaa estämään lähisuhde- ja perheväkivaltaa, onnettomuuksia ja vammautumisia.

¹ Rakennusten terveellisyttä koskevia toimia linjataan valtioneuvoston periaatepäätöksessä Terveet tilat 2028 -toimenpideohjelmasta.

Painopiste 3. Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävä toiminta ja palvelut

Ihmiset tarvitsevat hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävää toimintaa sekä laadukkaita ja yhdenvertaisia palveluja. Tämä tarkoittaa sitä, että:

- hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen on osa kuntien ja alueiden johtamista, toimintaa ja yhteistyötä
- yhteisöllinen toiminta ja palvelut ehkäisevät ennalta ongelmien syntyä ja ovat oikea-aikaisia
- työpaikoilla on aktiivisessa käytössä keinoja tukea ihmisten hyvinvointia
- palvelut ja etuudet on sovitettu yhteen toimintakykyä edistäviksi
- kuntoutus ja kuntouttava työtoiminta tukevat ihmisten työkykyä ja mahdollisuuksia työhön
- ihmiset voivat vaikuttaa ja toimia tarvitsemiaan palveluja koskeissa asioissa
- yhteistyörakenteet mahdollistavat vaikuttavan yhteistyön eri hallinnonalojen ja järjestöjen välillä
- sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla ja muilla ihmisten kanssa työskentelevillä henkilöillä on välineitä edistää hyvinvointia ja terveyttä sekä kykyä ehkäistä itsetuhoisia tekoja vaikeissa elämäntilanteissa
- ihmiset saavat sujuvasti yhteen toimivia julkisia, yksityisiä ja järjestöjen tarjoamia palveluja

Painopiste 4. Päätöksenteolla vaikuttavuutta

Päätöksentekijät edistävät hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta sekä vähentävät eriarvoisuutta koko maassa, alueellisesti ja paikallisesti. Jotta päätöksentekijät onnistuvat tässä työssä:

- hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuuden kaventamiseksi on kehitetty päätöksenteon työmenetelmiä ja ne ovat aktiivisesti käytössä
- heillä on käytössään riittävästi ajantasaista tietoa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi sekä välineet arvioida vaihtoehtoisten päätösten vaikutuksia
- kehitetään menetelmiä, joiden avulla voidaan osoittaa nykyistä paremmin taloudellisten päätösten vaikutukset ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen
- heillä on käytössään luotettavaa ja helposti ymmärrettävää tietoa siitä, että investoinnit hyvinvointiin ovat taloudellisesti kannattavia pitkällä aikavälillä ja auttavat ehkäisemään myös turvallisuusongelmien syntymistä
- heillä on käytössään luotettavaa ja helposti ymmärrettävää tietoa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen menetelmien vaikuttavuudesta.

Toimeenpano ja seuranta

Valtioneuvoston periaatepäätöksen toimeenpanoon valmistellaan toimeenpanosuunnitelma, jossa määritellään tarkemmin tarvittavat toimet, niiden seuranta ja arviointi, vastuutahot ja aikataulutus vuoteen 2030 saakka. Ministeriöiden ja eri hallinnonalojen asiantuntijoista koottava yhteistyöfoorumi ohjaa ja seuraa toimeenpanoa. Toimeenpanoon osallistuvat ministeriöt ja niiden alaiset virastot ja laitokset, muut tutkimus- ja kehittämislaitokset, neuvottelukunnat, kunnat, alueelliset toimijat, järjestöt, koulutusorganisaatiot, yritykset sekä muut palvelujen tuottajat.

Toimeenpanon toteutuksen rahoituksesta päätetään erikseen toimeenpanosuunnitelman mukaisesti. Ministeriöt vastaavat omalla hallinnonalallaan siitä, että periaatepäätöksen toimet toteutetaan. Toimeenpano edellyttää yhteistyötä kaikkien toimeenpanoon osallistuvien kanssa. Yhteistyö hyödyntää verkostoja ja perustuu kumppanuudelle. Toimeenpanon onnistumiseksi on tärkeää, että eri hallinnonalat ottavat huomioon periaatepäätöksen linjaukset rahoittaessaan oman hallinnonalansa toimintaa. Periaatepäätöksen toimeenpanossa otetaan huomioon hallitusohjelman linjaukset ja hyödynnetään meneillään olevia hallituksen kärkihankkeita sekä muita tutkimus- ja kehittämishankkeita. Toimeenpanosta viestitään avoimesti ja vuorovaikutteisesti.

Toimeenpanosuunnitelman toteutumisen seurantaan yhteen sovittaa sosiaali- ja terveysministeriö. Seuranta toteutetaan sähköisen seuranta-alustan avulla ja siinä hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan jo olemassa olevia seurantajärjestelmiä. Seurantaan ja arviointiin sovitaan yhteiset indikaattorit kuvaamaan toteutettuja toimenpiteitä sekä saavutettuja tuloksia. Indikaattoreiden valinnassa otetaan huomioon kansainväliset sitoumukset ja raportointitarpeet (esimerkiksi kestävän kehityksen tavoitteet, tarttumattomien tautien tavoitteet, ym.). Toimeenpanon etenemisestä raportoidaan säännöllisesti yhteistyöfoorumille sekä valtioneuvostolle. Lisäksi toimeenpanon tilanne annetaan tiedoksi eduskunnalle joka neljäs vuosi.

Hyvinvointi, terveys ja turvallisuus jakautuvat epätasaisesti

Suomi on monilla mittareilla mitattuna yksi maailman hyvinvoivimmista ja turvallisimmista maista. Väestön hyvinvointi, terveys ja sisäinen turvallisuus ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Suomalaiset voivat nykyisin keskimäärin hyvin. Positiivisesta kehityksestä huolimatta eriarvoisuuden merkit väestön hyvinvoinnissa, terveydessä ja turvallisuudessa ovat kuitenkin edelleen olemassa ja osa niistä on lisääntynyt. Tästä osoituksena ovat muun muassa seuraavat:

- Suomalaisista on köyhiä lähes 9 prosenttia. Vuonna 2018 toimeentulotuen varassa olevissa kotitalouksissa asuvia oli 326 182 työikäistä henkilöä. Lapsiperheiden köyhyys siirtyy yli sukupolven. Pitkäaikaisesti toimeentulotuen asiakkaana olleiden vanhempien lapsista lähes puolet on myös itse toimeentulotuen asiakkaana nuorina aikuisina. Lyhytaikaisesti asiakkaana olleiden vanhempien lasten vastaava luku on 35 prosenttia. Iäkkäissä köyhyys kohdistuu erityisesti yli 75-vuotiaisiin naisiin. Naisten keskimääräistä pienempi eläke ja pidempi elinikä yhdistettynä yksin asumisen yleisyyteen tarkoittaa kasvanutta pienituloisuuden riskiä.
- Suurin osa nuorista voi hyvin, silti eriarvoisuus hyvinvoinnissa ja terveydessä on edelleen vakava ongelma. Eriarvoisuus hyvinvoinnissa ja terveydessä ilmenee lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien välillä sekä sukupuolten välillä. Myös alueelliset erot koetussa hyvinvoinnissa sekä palveluihin pääsyssä ovat suuria.

- Nuorten työllisyysaste on hieman kohentunut työllisyysasteen kohentumisen myötä. Silti noin joka kymmenes 15–24-vuotiaista nuorista ei opiskele eikä ole työelämässä. Tässä ryhmässä on paljon nuoria, jotka eivät koe tulevaisuuttaan postitiivisena, mikä lisää syrjäytymisen riskiä. Varusmiespalveluksesta vapauttaminen ja palveluksen keskeyttäminen on riski erityisesti nuorten miesten syrjäytymiseen. Varusmiespalveluksesta vapautettujen määrä oli kutsunnoissa 20 % (vuonna 2019) ja palveluksensa keskeyttäneiden osuus on vaihdellut 2010-luvulla 13-16 prosentin välillä.
- Suomi on ainoana EU-maana onnistunut puolittamaan asunnottomuuden. Nuorten alle 25-vuotiaiden asunnottomuus on kuitenkin lisääntynyt. Asunnottomuus on erityisesti suurten kaupunkien ongelma, yli puolet asunnottomista on helsinkiläisiä.
- Pitkäaikaistyöttömien määrä on edelleen suuri ja esimerkiksi vähän koulutettujen ja osatyökykyisten työllisyysaste on yhä matala. Jo työssä olevien osaaminen vanhenee. Samanaikaisesti työnantajat raportoivat osaavan työvoiman puutteesta.
- Mielenterveyden häiriöt ovat suurin yksittäinen syy työkyvyttömyyseläkkeisiin. Niiden vuoksi määrättiin 43 prosenttia työkyvyttömyyseläkkeistä vuonna 2018.
- Ongelmat hyvinvoinnissa, terveydessä ja turvallisuudessa kasaantuvat vain osalle ihmisistä. Esimerkiksi:
 - Suurituloisten naisten elinajan odote on noin viisi vuotta pidempi kuin pienituloisimpien naisten. Miehillä vastaava ero on yli 10 vuotta. Samoin eri alueilla asuvien ihmisten hyvinvoinnissa ja terveydessä on merkittäviä eroja.
 - Alkoholin ongelmakäyttö ja tupakointi ovat keskeisimpiä sosiaaliryhmien välisten terveyserojen selittäjiä.
 - Lähes kolmannes rahapelituotoista tulee eläkeläisiltä, työttömiltä ja lomautetuilta.
 - Alle viisi prosenttia väestöstä tekee yli puolet kaikista rikoksista ja 10% väestöstä kokee yli kaksi kolmasosaa kaikesta väkivallasta.
 - Vangeilla päihderiippuvuus on jopa kymmenkertaista verrattuna aikuiseen väestöön keskimäärin.
- Kansanterveyden hyvä kehitys on pysähtynyt. Lihavuus ja masennus ovat yleistyneet työikäisessä väestössä ja suomalaisten elinajanodote on jopa laskenut hiukan.
- Yksinasuvissa työkyvyttömien tai pitkäaikaisesti sairaiden osuus on yli kaksinkertainen ei-yksinasuviin verrattuna. Yksin asuvat käyttävät muita enemmän monia sosiaalietuuksia, kuten asumis- ja toimeentulotukea.
- Huoltosuhde heikkenee voimakkaasti seuraavan kymmenen vuoden aikana iäkkäiden määrän lisääntyessä. Hyväkuntoisten iäkkäiden ja palveluja tarvitsevien määrä kasvaa samaan aikaan, kun palveluja tuottavien ja rahoittavien työikäisten määrä vähenee. Suomalaiset ovat entistä iäkkäämpiä myös kansainvälisesti vertailtaessa. Väestöennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä vuoteen 2030 mennessä kasvaa n. 20 prosentista 26 prosenttiin.

Eriarvoistumisen ja eriytymisen ehkäisy edellyttää yhteisiä tavoitteita ja toimintaa

Hyvinvointiin, terveyteen, turvallisuuteen ja eriarvoisuuteen liittyvät ongelmat ovat merkittäviä, eikä niihin ei ole yksinkertaisia ratkaisuja. Ongelmien ratkaisu edellyttää rahaa, rakenteellisia muutoksia ja isoja sekä pieniä arjen tekoja. Rakenteelliset muutokset tarkoittavat myös ajattelutavan sekä toiminnan rohkeaa muutosta, mikä ei onnistu ilman eri hallinnonalojen yhteisiä tavoitteita ja yhteistyötä. Näitä linjataan tässä valtioneuvoston periaatepäätöksessä.

Eriarvoistumisen ja eriytymisen ehkäisy on panostamista hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen ja ennaltaehkäisyyn. Huono-osaisuuteen ja sen syihin on puututtava kaikissa väestö- ja ikäryhmissä. Toimenpiteiden toteutus edellyttää pitkäjänteisyyttä ja vaikuttavuuden seurantaa myös talouden näkökulmasta. Hallinnonalojen lisäksi toimeenpanoon mukaan tarvitaan kansalaisyhteiskunta, yritykset, tutkimuslaitokset ja muut relevantit toimijat.

Suomi on sitoutunut YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelman (Agenda 2030) toimeenpanoon. Ohjelma tähtää kehitykseen, jossa otetaan ympäristö, talous ja ihminen huomioon tasavertaisesti. Suomessa tavoiteohjelman toimeenpanon painopisteinä on saavuttaa hiilineutraali ja resurssiviisas sekä yhdenvertainen, tasa-arvoinen ja osaava Suomi vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteiden saavuttaminen vaatii toimia väestöryhmiä eriyttävän ja eriarvoistavan kehityksen ehkäisyyn. Tämä periaatepäätös toteuttaa kestävän kehityksen tavoiteohjelman toimeenpanoa.